

MEGVALL, LELEPLEZ A SZÓ, S CSELEKSZIK (Iz 49,2; Mt 5,13-16)

„A szakrális látásnak gyújtó-pontja van, a biológiai látás széttart.” (J. Guitton)

Az igazat megvallva, nem vagyok túl jóban olyan esszékkel, amelyek ég és föld között lebegnek, mert azt hiszem, minden, ami földi, tótágast állva az "égbe", helyesebben a transzcendensbe van belegyökerezve, kivéve a gonoszt, a bűnt, s mindazt, mi elszántan nem-élni akar. Ami pedig "égi", önmagában, de a földi teremtettekért, sőt magáért a föld-ért, a kozmoszért is transzcendens, és itt nagyon is evilágian az.

Ég és föld örökre, elszakíthatatlanul egybekelt. „A Teremtő lesz az én menyasszonyom!” – kiált az ószövetségi próféta, fölborítva ezzel (teo-lógiai) kategóriákra túlságosan is hajlamos modern (s mondén) rend- s rendszer szeretetünket. Isten sem lebeg, a lelke lebegett a vizek fölött a Kezdetben, s bizonyosan most is. (Például az óceánjáró Fa Nándor elragadtató szavai szerint.) Isten az abszolút Realitás. Összefoglal-ja fáradhatatlanul a mindig új szétszóródásokat és szétszórattatásokat, egyeztet, összebékíti mindazt, ami mi rúgkapál az egység s egymás ellen, s azt teszi, amit akar, titok marad, hisz maga a Titok akarja, viszont kinyilatkozza oly egyszerűen, mondhatni, miszteriális egyszerűséggel, másfajta gondolkodásra, megértésre, s az igazi értelem paradoxitására sarkallva az embert logikájában is, s azon túl. (Így logika a költészet.) Az abszolút Realitás abszolút transzcendens, s éppen azért, mivel az, abszolút immanens is, bennelévő, sosem csak kinti, kívüli, kintrekedt. Megszületett, mint én, teljesen meghalt, mint én fogok, és öröklétű, mint mi leszünk. Logikus, hogy aki transzcendens, sőt maga a transzcendencia, az se kezdetet, se véget nem ismer. Nem ismerhet. Ha mégis, nem Isten.



Ebből nemcsak sok minden, hanem egyenesen Minden ebből következik, keletkezik és keletkezik, a szó /Ige/ legszorosabb értelmében, és így a véget nem érő, a legszélsőségesebb képzeletet is fölülmúló történések lények és tények, vad és szelíd dolgok záporozó özönében állunk, élünk, s ámu1unk rajtuk. Nincs új a Nap alatt? Látszólag. Va-lójában minden Új a Nap alatt. Egy lóugrással: tehát a munka, a szelle-mi, a kétkezi, az „anyagnak” álcázott Akarat, a hit, a művészetek, a költészet mintegy viharos erővel sistergett ki- és elő a Teremtésből; úgy látszik, ők együtt teremtettek s teremtenek ma is, mivel örömmel hozzá- a beleragadtak a földbe, a kozmoszba; nagyon kedvelem ezt a földhözragadt – nem hogy nem pejoratív, hanem hivatásmegjelölő – szót, hevesen kerülve el minden „éterit”, ezotériát, idealizálót, élenjárót,

példaértékűt (jaj...), lila gőzökben párolódó mí vességet, kitalációt; vágyva, simogatva az isteni „vaskosságot”... Isten és közvetlen környezete nem hajszálpontos, ketyegő óriásóra gyártásával van elfoglalva, s bár nem fúr-farag, ás, kalapál, forraszt, főz, épít és kiszámít, ha-nem „csak” szeret (de hogyan!), mi azonban nagy kedvvel, ügyesen, hozzá-értve, kedvelve a jobbnál jobb s leleményesebb szerszámokat, műszereket, s erőinket, mi igen. Minthogy e-vi-lá-gi-ak vagyunk. Hála érte Istennek. Egyszóval: alkotunk, az ő leghatározottabb kívánságára, sőt – horribilie... – parancsára, gyönyörűségére. Alkotunk mindnyájan, mert alkotottak vagyunk s alkotódunk.

*

És írunk. Ihletetten Gondolkodunk. Aki a föntieket valóságosan, nemcsak eszmeien élte át a maga életében, egy bizonyos pillanatban el-fogadja, kényszerül elfogadni, miért van a Szentírásnak, a Teremtésnek az emberi lélekéhez meghökkentően hasonló, egyetemes struktúrája, miféle evidencia ez, amit elismerünk, másképpen nem is lehetett, mert ha lehetett volna, olyan lenne, részei egybevágnak, egymásból nőnek ki, igaz-nak érezzük, az egész is, a részei is egy grandiózus befejezés felé mu-tatnak; ennek ellenére folytonos kétségeket ébresztenek ben-nünk, kijelentjük: ez elfogadhatatlan, mégis képtelenek vagyunk föl-hagyni vele: a Szentírás(ok) a Teremtésre mutat(nak), a Teremtés a Szentírásra. S mindkettő a lélekre. A komoly tudományosság is elég komor hallgatásba burkolózik, ahogy nyomról-nyomra halad előre a molekuláris és atomi rendezettség e szerkezeti azonossága, s a belőle elősejlő lényeg felé. Szóval aki megélte a hit elementáris, ám definiálhatatlan konkrétságát, létezését, vagy – ami ugyanaz – a hittelenség mindent megkísértő, inkonkrét nem-létezését, az a lét megragadhatatlan velejéhez érkezett. Hatalmas szabadság érzése fogja el, falak omlanak le benne hang nélkül, egyidejűleg szükségképpen magány ereszkedik rá. Elkezd mélyen hallgatni, s ha meg is szólal, mintegy irgalmatlan ti tokfegyelem akadályozza, hogy azt kimondhassa... Lehet ettől a fűvel, fával, virágokkal díszített, tengerekkel locsolt, csillagokkal kivert valóságtól elszakadni? Akinek mégis „sikerül”, az (ketté- vagy el-) sza-kadva fogja föl, hogy éppen elszakadni nem lehet(ett volna).

*

A teremtett mindenség egysége egyszerre félelmetes, lenyűgöző és fölujjongtat. A mély hallgatásból zoltárhang bátorkodik elő. Aztán az egésztől inspirált előérzet, a kép, a képe, a lézer-találatszerű szavak, „alkatrész” mondatok, a szín, a hang, s velük az elemeiből összetömörülő, valóságos világ vonul föl s el az ember előtt, hozza magával a szellemet mint a láthatóvá tett lelket, a gondolkodás és a szavakat el-hullató szemlélődés gyönyörét, szenvedését, csöndjét. S az alkotásra kiszemelt szív kiterjeszkedik, mint egy szorosból megpillantott s belát-hatatlan erdőség, gazdája megáll a sűrű lombokat lengető szívével, és néz. Már mindegy, mit néz. Csak lásson. S az is mindegy, mit lát. Mint-hogy bármit lát, éppen azt látja. Nincs kívánsága, nincs kedvence, nincs semmije, csak a látottnak befelé áradó egyetlensége, szépséges közönye, dinamikus mozdulatlansága, titkába visszahúzódtott ereje. Na, most aztán... Itt minden elrejtőzött, mert jelen van. S talán éppen ezért sem-mi, de semmi másnak nincs most érkezése, mint a – küldött – költészetnek. Le kell ülni a papír mögé, hogy ami eddig nem volt, most mindenáron megszülessék.

¹

A teremtettség – minden különbözést egyenjogúsító – alapállapot, fölhatalmazó szabad akarat a lények és a dolgok testvériségének íratlan törvénye szerint, az akár végtelen számú kozmosz esetében is. A Teremtés egységes, de nincs befejezve, hanem / mert a lehetőségek végtelenje, vagyis kaotikus, a folytonos kezdetek, kezdések, megszakítások és befejezések

halmaza. Ebben az isteni, emberi és dologi Szövetségben nincs, nem lehet „anyag”. Amit annak tartunk, a „darabos”, nem más, mint a nem-szelleminek a szellemihez való (akár evolucionisztikus) közeledése, hogy maga is részesedjék; mind áttetszőbb mivolta így tárulkozik föl. És viszont: a „már” szellemi csak anyagian lehet leképezni, (hovatovább leképletezni), kifejezni, láttatni, azaz megmutatni, és ez az ösztönös nyitás az újra az igazi cselekvés feltétele. Csak az lát, pillanthat be, aki a kozmikusban benne marad, élvezzi a létezését, vallja, beteljesíti, belőle szól ki (mintegy a nevében), hűséges hozzá, s képtelen az önkéntes „fölmondásra”. Jézus nem megfestésre ingerlő sugarakkal sugárzott, hanem igazságtól, szóban és tetteiben, s isteni Intellektussal a szeretetében. Szeretete nemcsak hatalmat, hanem fölülmúlhatatlan Tudást, Ismeretet is jelentett és jelent. Aki mindezt a magáévá teheti, az nem tudja őt nem szeretni, ostoba gógból nem veti meg, se tudatlanságból vagy félreértésből, az benne tulajdonképpen a testet szereti, a maga és mások testét is, mint az ember megváltásba merülő változó, bontakozó és megújuló létezésének természetét. Vagyis a megtestesülés és megtestesítés tényét, egyetemes feladatát, s számtalan módját is, a „koppanó” valódiságot, és az elragadtatás okozta (szent pánikot) úgy, ahogy kiheverve figyel szenvedélyesen, félelmeit formáztatja, addigi biztonságjogaiban folytonosan vizsgálódik, változtat, helyesbít, visszafordul, szóval fejlődik, az rálát, észrevesz, bensőjére hagyatkozik, tanul, odaadja magát neki, s éjjel-nappal passzív aktivitással és aktív passzivitással mű-vel; teremt. Terméketlen akadémizmus arról vitázni, hogy teremtése elsődleges, vagy másodlagos (egyébként kit érdekel). Amilyen váratlan és szabad egy mű foganása, olyan szigorú, s az ösztönösségig láthatatlan stratégiái vannak e fogásnak. Az elsajátítható esztétikai föltételeken túl a személyiség tulajdonságaiig szinte minden élettani mozzanat, s kinek mi. Az előbbieket egyszer nagyon komolyan meg kell ismernünk, aztán leülepíteni a tudatba, sőt az altudatba. És szépen megfeledezni róluk; már szabad, hisz épp ez az, amit nem lehet, megfeledezni... De végső soron nem ők világítanak. Az, ami közelít, hogy formát kapjon, legtöbbször elég kíméletlenül megy, vonul át rajtunk, megszáll, mint egy gumitalpú hadsereg, és le is hengerel. Azt hiszem ezt hagyni, sőt kívánni kell, hisz úgyse; stb. De a végső szót az mondja ki rá, aki az „áldozata”. Csak ne elsőre. S talán harmadikra sem. Várjon ezzel a szóval: „és látá, hogy jó”. Vagy tegye hozzá: valahogy nem egészen... Hoppá! Meg is van az első hiba. Itt meg egy csinos képzavar lappang. Ott egy abszurditás, ami pedig azonnal annyira tetszett. Amott a megoldatlanságot, az ürességet elfödni hivatott, megnyesett, modernnek vélt blikkfang. S elhűlve bámulunk a műre. Az meg vissza.

*

A misztika és az esztétika kapcsolatáról néhány szót. Az ember minden irányú tudásának csúcса, lehetséges összegzése egymás felé mutat. Az igazi tudás sohasem összeférhetetlen, s főként nem ellenséges. Mindig párbeszédképes. A matézisnek (nem matematikát mondtam) van szava a misztikához. A szociológiának a jogelmélethez, a lélektanhoz. Az atomfizikának a teologikus valláshoz. Az úrkutatásnak a futurológiához. A művészettörténetnek a filozófiához. Az eszkatológiának a valószínűség számításához. És így tovább, az egyik tudományág párbeszél a másikkal. A művészet, illetve a művészet szíve, az egyetemesen értelmezett

költészet pedig valamennyivel. Ez a folytonos, külső-belső konzultáció azonban csak akkor lehetséges, ha meghallgató, érdeklődő, és megértésre törekvő készségen alapszik, és még csak rejtett tekintélyi hivatkozás sem zavarja meg. A valódi valóságnak önmagában éppen elegendő tekintélye van. A szabadságot fölső fokon is tanulni kell. Mindenkinek. Nemcsak az eredmények, hanem a lényeg megismerésére tett komoly kísérletek is megérdemlik a figyelmes csöndet, a katedrát, a kinyíló ajtókat. A művészetnek nem lehet idegen semmi emberi. A misztikának sem az. Ez utóbbi két princípium azonban minél inkább önmaga, annál kevésbé merít önmagából, s annál inkább a magában fölfedezett másból, az abszolút Másikból. De a költő ki van téve, sőt beleáll mindenféle szélbe, áramlásba, gyakran megcibáló viharba is, ha nem beleáll, akkor belesodródik, tehát a lényegét érintő, s olykor fájdalmas változásokba, hatásokba, különös módon épp azért, hogy még mélyebben maradhasson önmaga, azaz a benne élő Más legyen, másként. Az alkotó megoldhatatlan, véglegesíthetetlen, kisimíthatatlan életet él, s bizonyos értelemben „működtet”. A misztika a hitben, a hit elsötétülő mélyülésében, a megszemélyesülő mélységben talál meg minden mást, ami nem Ő, illetve, ami nem ő-ként van benne az Ő-ben. A költő – adott esetben – hasonlóképpen, de fordítva: ha megtalálta is, folyton Ő-t keresi, mindenben, ami nem Ő. Ezért úgy beszél róla, hogy mindig másról beszél. Költő is, misztikus is rejtőzik, de másfajta szabadság vezeti kettejüket: a misztikus szabadságnövénye a fűz, a gyökerei felé növekszik; a költő szabadságnövénye az óriás levelű pálma, be akarja takarni a világot, mintha a magáé volna. S az övé is lesz a világ.

*

Presser Gábor ismétlődő, egyetlen szavával fejezem be, amit elég gyakran jó hangosan dörmögök magam is rossz perceimben, családom fejcsóválásától, pusmogásától kísérvé („Na, már megint rájött...”): Mindenki!, Mindenki!, Mindenki!, Mindenki!, Mindenki!, Mindenki!

Mert különben én sem... Csuda nagy szerelem ez.